

en zelfkastijding, zingenot en onthouding, werelddienst en wereldvlucht wisselden elkander, als in en na de carnevaledagen, af.

Wetenschappelijk nam deze vrijmaking een aanvang, toen de Renaissance in de klassieke wereld aan het denken een stand- en een steunpunt bood, vanwaar de aanval tegen de Christelijke wereldbeschouwing met goed gevolg ondernomen kon worden. Van dien tijd af dateert eene geleidelijke en tot op den huidigen dag zich voortzettende vrijmaking der wetenschap, eene vrijmaking, niet alleen ten opzichte van belijdenis en kerk, maar voorts ook en in steeds toenemende mate ten aanzien van Bijbel en Christendom, van godsdienst en moraal, zelfs van metaphysica en philosophie.

Deze emancipatie is niet in eens geschied en zij is ook thans nog niet voltooid. Maar er is toch op dien weg geen stilstand. De geschiedenis der wetenschappen is sedert de Renaissance de geschiedenis harer emancipatie geweest. De eene volgde daarin de andere. Astronomie en physica, historie en rechtsgeleerdheid, psychologie en ethiek, ten slotte zelfs de theologie, zij hebben zich allen verwereldlijkt en van alle bovenzinnelijke en bovennatuurlijke dingen onafhankelijk gemaakt. Het proces begon schijnbaar onschuldig. Het waarnemen en denken begeerde eerst nog niet anders dan een eigen terrein naast het geloof en beloofde het eerbied en vrijheid. Maar straks stelde het er zich tegenover, drong het geloof in den hoek en breidde het ten zijnen koste het eigen arbeidsveld uit. En eindelijk plaatste het er zich boven, zag er uit de hoogte met minachting op neer en trachtte het zich zelfs aan de heerschappij van alle redewaarheden te onworstelen. Uit de theologische en metaphysische phase zoekt elke wetenschap thans in de positivistische over te gaan.